

VINCZE FERENC

Sehonnai bitang ember

A ruszin hegyivadász különítmény dezertáló szakasza megfontoltan, de lendületesen tartott nyugat felé a hágón. A mokány hucul lovak könnyedén kaptattak felfelé a számukra már ismerős terepen. Terhük alig volt, csupán lovasuk.

A zubbonyokról leszaggatott rangjelzések helyén még élénken tündökölt a kabát hajdani színe, nadrágjuk rálógott a bakancsra, csizmára. Szakadt lovas népként léptettek a völgyek felé. Csapzott szakálluk mellüket verdeste, hajuk vállukig ért, csupán messziről nézhette őket bárki is katonának.

Nagyapám olyan egy-másfél kilométernyi távolságból egy előreugró szikla mögül figyelte a járőröző szovjet hegyivadászokat. Lábát feltörte a fél számmal kisebb bakancs, a lábfejeére tekert kapca vérrel és gennyel telve cuppogott minden egyes lépésnél, s egy ideje már levenni sem merte. Félt, nem tudja visszahúzni. Derekán szorosan megkötött katonaköponyege kifakult, nedves volt a többnapos esőtől, ahogyan szemére húzott csákója is.

A ködös alkonyatban reszketve nézett a sietősen vonuló szovjetek felé. Előbb egyik, majd másik kabátzsebébe túrt, végül végigtapogatta nadrágzsebeit is. Vágyakozó irigység villant a szemében.

Azoknak volt lovuk. Igaz ugyan, hogy mindegyik alacsony volt, tömzsi és sáros, de kétségkívül lovak voltak. Tán valamiféle hegyi lovak, gondolta nagyapám epekedve a szikla mögül. Fázósan megdörzsölte karját, majd óvatosan előrebicegett a következő fatörzsig. Annak takarásából állapította meg, hogy azoknak nemcsak lovuk van, de karabélyuk is. Nagyapámnak lova sosem volt, karabélyá annál inkább, s ekkor erősen sajnálni kezdte, hogy ismétlőpuskáját ott hagyta az árokban, amikor egy alkalmas pillanatban meglépett a szakaszától. Miközben továbbántikált az előtte lévő fáig, észrevette, hogy a hegyivadászok lelassítottak, és az erdő szélén megállították a lovaikat.

A csoport élén haladó, talán legidősebb dezertáló szembefordította lovát a többiekkel. Kiválasztotta a két legfiatalabb katonát, s egyiküket beküldte az erdőbe, a másikat visszarendelte úgy száz méterrel a szakasz mögé. Majd az egyik kantárszáron vezetett málhás lóra mutatott. Egy tömzsi, ritkás szakállú férfi morgott valamit a felhajtott gallérjába, aztán lekászálódott lováról. Kantárszárát rátekerte egy kiálló faágra, s a nyereg mögé felkötött karabélyá mellől elővett egy rongyokba bugyolált taglót.

A kiválasztott lovat ketten tartották, egyik a kantárját fogta, egy másik dezertáló a nyakánál ölelte. A tömzsi, alacsony szökevény a jobb lába mellé tette a taglót, s

néhány pillanatig az ébenfekete hucul mén sötét homlokát bámulta. A ló békés, csillogó szemekkel nézett, hol a tömzsire, hol a kantárját tartó férfire.

Amikor nagyapám újra kinézett a fatörzs mögül, már csak a letaglózott tetemet zsigerező katonákat látta. Vacsorához készülődnek, futott át nagyapám agyán, s annak ellenére, hogy irtózott az édeskés lóhústól, mégis összefutott a szájában a nyál a sült hús szagától.

Varga Károly tiszteletes már a szószékről, prédikáció közben kiszúrt magának. Amikor legelőször végignézett a vasárnap reggeli, meglehetősen gyér gyülekezeten, még az igehely felolvasása előtt rám szegezte tekintetét. Hiába ültem az utolsó előtti padsorba, annak is legszélére, közel a kijáráshoz, a tiszteltessel azonnal észrevett. Újra és újra visszatért hozzám, miközben kissé mogorván, ellentmondást nem tűrően ostromozta az Isten házáat hanyagoló elbitangolt híveket.

A gyülekezet sűrűn bólogatott. Az első sorokban ülő kendős öregasszonyok szigorúan tekintettek hátrafelé, s gyaníthatóan inkább azokat vették számba, akik helye üresen maradt azon a reggeli alkalmon. A presbiterek komoran bámulták a könyvtartót, és közben énekeskönyveiket szorongatták. Mindösszesen ketten voltak, még egymásra sem mertek nézni, szégyellték magukat a távollévők helyett is. A középső padokban néhány tisztességben megőszült családfő kihúzta magát, s büszkén állták az öregasszonyok vizslató tekintetét. Ők itt vannak, asszonyostul, gyerekestül, sőt, némelyik még anyósát is magával hozta. A hátrébb, körülöttem üldögélő agglegények kérges tenyerüket morzsolgatták, némelyikük óvatos pillantásokat vetett egy-egy magányosan, kihúzott derékkal imádkozó özvegyasszony felé.

– Imádkozunk – szólta Varga tiszteletes, ekkor már inkább békülékeny hangon, belenyugodva a létszámba, a hívek gyarló pillantásaiba. Végül a kántor belekezdett az énekebe, s mialatt az öregasszonyok erősen hamisan, de annál nagyobb átéléssel zengték, hogy amit ma megtanultunk, meglátszódjék mirajtunk, a lelkipásztor végigsietett a padsorok között, s szélesre tárta a templom ajtaját. Az agglegények legnagyobb meglepődésére.

– Áldás, békesség! – szorította meg erősen a kezemet a kis köpcös Varga tiszteletes, aki ott a templomajtóban jóval kisebbnek és ártalmatlanabbnak tűnt, mint a gyülekezetet ostromozó prédikáció közben a szószéken.

– Áldás, békesség! – válaszoltam, s próbáltam volna továbblépni, de a tiszteletes nem engedte. Erősen tartott, s bal kezét vállamra tette.

– Fiam, várjál meg a kertkapuban – mondta ellentmondást nem tűrő hangon, mégis inkább kérően, mint parancsolón. Ez már inkább emlékeztetett a szószéki dörgedelmeke pásztorára, mint a padsorok között vonuló, majd a templomajtóban parolázó lelkészre.

A nyitott kertkapun kívül várokztam. Először jobb, aztán bal kabátzsebemet is végigtapogattam, mígnem a farzsebemben megtaláltam a laposra ült csomag cigit.

Jólesett a kaparó, meleg füst, ami szinte várakozón bodorodott hol kettőt, hol hármat a fejem fölött, míg aztán végre elindult felfelé, a torony felé.

A délelőtti csendnek vége szakadt. Miközben a családapák, immár kevésbé büszkén, hazafelé terelgették az asszonyt és az előrefutkorászó gyermekeket, az agglégények lassú, meg-megtorpanó léptekkel a templommal szemközti italkimérés felé vették az irányt. Kettős, hármas csoportokban ballagtak, látszólag céltalanul, mint ha éppen csak arra vinne hazaútjuk. Az öregasszonyok eleinte még megrovó tekintettel követték a kocsmá felé tartó embereket, de minthogy pillantásuk itt már kevésbé hatott, ráérős mondatokkal megtudakolták a legújabb híreket.

– Hazajöttél? – kérdezte a tiszteletes, s baráti kézmozdulattal a felszegei kocsmá felé terelt, ami kicsit drágább, puccosabb volt, mint az alszegei, de mindenképpen kívül esett a templom előtt diskuráló vénasszonyok hatókörén.

– Kicsit – válaszoltam, és közben vissza-visszapillantottam a templom elé, mert hátam közepén éreztem a vizslató tekinteteket.

– Ne is törődj velük! – nézett rám Varga. – Asszonyok. Ráérnek.

Rá, gondoltam, s ezért nem fogok soha ideköltözni, tettem hozzá azonnal magamban. Hiányzik a francnak, hogy állandóan turkáljanak az életében.

– Meddig maradsz? – kérdezte aztán a hosszú szótlanság után Varga Károly, miután Matild, az újabban csárdának nevezett kocsmá idősödő, ámbár még mindig szemrevaló felszolgálója eléje tett egy pohár száraz vörösbort. Matild kérdően rám nézett, s az egyik székre támaszkodott.

– Egy nagyfröccsöt, száraz fehérből.

– Csak félédes van – mondta, s elhúzta a száját.

– Akkor abból – mondtam beletörődve. A felszolgáló, mint akinek halaszthatatlan törölgetnivalója van, a szomszédos asztalhoz lépett, s alaposan, az asztal minden apró szegletét áttörölte.

– Két napig. Meghirdetem a házat. – fordultam végül a tiszteletes felé.

– Meg?

– Meg.

Ez hír volt. A tiszteletes elgondolkozott, Matild pedig hirtelen, mint aki tökéletesen elégedett munkájával, visszaringatózott a kocsmá felé. Varga Károly rám nézett, mintha szólni akart volna, de végül belekortyolt a borába. Már nem akart lebeszélni. Egyszer, pár évvel ezelőtt megpróbált rábírní, hogy költözzek haza. Az nem sikerült. Feltételezte, ez sem fog.

– Azért kérdeznék valamit – böktem ki végül, miután félig kiittam a fröccsömet.

Varga rám nézett.

– Elkézdtem kipakolni a házat. Van néhány bútor, azokat már kihordtam a csűrbe, eladom azokat is. Majd adok egy kulcsot a szomszédnak, Géza bácsinak, s ha érdeklődik valaki, kinyitja neki a csűr. A padlásnak is nekiláttam. Az egyik szögbe akasztott zsákban találtam egy katonai zubbonyt, benne egy noteszt.

A tiszteltes szeme felcsillant.

- És mi volt benne?
- Feljegyzések. Azt hiszem, nagyapám feljegyzései a háborúról, a katonaságról.

A völgyből felfelé lengedező szellő a hágó irányába édeskés, kissé megperzselődött hús illatát vitte. Az erdőszéli bokrok között megrakott tűz fénye elnagyolt árnyékokat rajzolt a fákra, s a dezertálók guggolva vagy elheveredve szelték a félig átsütött hucul ló húsát. Dimitrij Herskovits, a ló levágását elrendelő szökevény egy kidőlt fán ücsörgött kigombolt zubbonyal, s hosszú, kissé hajlított késével jókora darabokat hasított a húsból. Lassan, alaposan megrágta, majd lenyelte. Utána kulcsából vizet ivott. Közben a szanaszét heverő emberein jártatta a szemét. Nyugodt volt. Már három napja megszöktek, s olyan iramban haladtak a hágón, hogy a terepet nem ismerő üldözők nyomukba sem érhettek. Ha voltak egyáltalán üldözők. Ebben Herskovits erősen kételkedett. Ezt azonban semmi pénzért nem mondta volna el embereinek, mert elkényelmesedtek volna. Már így is észrevette, hogy mióta eljöttek, jelentősen csökkent a fegyelemre való hajlandóság. Most is úgy heverték szertesztét, mint valami kényelmes tehéncsorda itatás után.

Jól lakott. Kését megtörölte a lábszárán, majd visszadugta az övében lévő bőrtokba. Zubbonya belső zsebéből egy pakli, az utolsó apanászból maradt cigarettát vett elő, kihúzott egy szálát, majd miután kicsit megmorzsolgatta a megszáradt dohányt, rágyújtott.

Nagyapám nemcsak a hús megperzselődött illatát érezte, hanem a mindenre ránehezedő sötétségben a cigaretta felizzó végét is látta. Ekkor már nagyon utálta a szovjeteket. Egy kivágott fa tönkjén üldögélt, s továbbra is a kényelmesen zabáló katonákat figyelte. Nem baj, gondolta, ha jól laknak, jobban fognak aludni. Könnyebb lesz elkötni egy lovat.

Az idő múlásával, óvatosan, hason kúszva egyre közelebb merészkedett a tűzhöz. Már csak alig pár száz méter választotta el a szovjet hegyivadászoktól. A fű egyre nedvesebb lett, s az éjszaka hűvösen telepedett rá a hágóra. Nagyapám összehúzta magán a kabátját, de ez sem sokat segített. Már csupán száz méterre volt a katonáktól, s jól kivehetően hallotta, amint csöndesen beszélgetnek egymással. Ahogy duruzsoltak, nagyapám lassan elaludt. Mélyen, mintha teleette volna magát az édeskés lóhúsból, s rágyújtott volna egy keserű cigarettára.

Mind aludtak. A hágó csöndes volt, csak néha pattant fel alig hallható surrogással egy-egy szikra a kialvóban lévő tábortűzből.

Mikor nagyapám valahára megébredt, keleten, ott, ahol az egyik hegycsúcsot tudta, már kezdett lilára váltani a feketeség. Megijedt. Már csak az hiányzik, hogy rám virradjon, itt, a tisztás közepén, gondolta, s felidézve, merre látta elalvás előtt az öröket, kúszni kezdett a lovak felé.

Azok olyan csendben álldogáltak a tisztás széli bozótosban, hogy előbb érezte meg a szagukat, minthogy meglátta volna őket. Majd lassan, amint egyre jobban hozzászokott a szemé a sötétséghez, körvonalazódni kezdtek. Előbb egy, majd ket-

tő, végül ott magasodott előtte mind a tíz ló. Egy-egy horkantást leszámítva, nem ügyeltek különösebben a fűben hasaló nagyapámra. S minthogy lova sosem volt, taláalomra választott egyet. Azt, amelyik a legszélén állt. Egy fajtájához képest magas csődört.

Nagyapám óvatosan felemelkedett, majd eloldotta a kipányvázott lovat, s aprót rántva a kantáron megindította maga után az állatot. Pár lépés után megtorpant. Az egyik bokor mögött valami alaktalan dolog feketéllett. Nagyapám lélegzet visszafojtva meredt maga elé. Az alaktalan dolog nem mozdult. Nem lélegzett. Közelebb lépett. Ekkor ismerte fel. Valaki a bokorra terítette a zubbonyát.

Nagyapám előtt felrémlt a tegnapi esti kép. A szanaszét heverő szovjetek, s a felszálló cigarettafüst. A csődört maga után húzva odalépett a bokorhoz, és átkutatta a zsebeit. Szinte felkiáltott örömeiben. Az egyik belső zsebben talált egy csomag megbontott cigarettát. Eltette, majd a lovat ismét megnógatva elindult lefele a hágról. Arra, amerre a legközelebbi falut sejtette.

Dimitrij Herskovits egy fatörzs mögött guggolt, fegyverébe kapaszkodva fosott. Az éjszaka közepén arra riadt, hogy kegyetlenül csikar a hasa. Éppen csak ledobta zubbonyát egy bokorra, aztán pár méterrel odább kénytelen volt letolni a nadrágját, különben megtöltötte volna. Túl nyers volt a hús, gondolta magában, miközben a karabély csövébe kapaszkodva, kidülledt szemmel erőlködött.

Ekkor reccsent valami. Majd ismét. Herskovits felkapta a fejét, aztán megpillantotta a csődört, amint tőle pár méterre elhalad. Nem kötöttem meg volna? A következő pillanatban már tudta, biztosan megkötötte. A ló másik oldalán meglátott egy fejet, majd alig öt méterről figyelemmel kísérelte, amint nagyapám, életében először, megpróbál felkapaszkodni egy ló hátára.

Herskovits felrántotta a nadrágját, s a vállához kapta a karabélyt. Ezt már nagyapám is meghallotta, aki a gyanús hangoktól szinte megtáltosodva, feltornázta magát a lóra, s mivel nyeret elfelejtett lopni, a másik oldalán szinte le is csúszott. Dimitrij féltette a lovat, s azt sem akarta, hogy a dörrenésre felfigyeljenek üldözőik, viszont mikor szaros nadrágja meztelen testéhez ért, s érzete végigfolyni lábán a meleg szarlét, agyát előntötte a düh. Háromszor egymás után az elügető feketeségbe lőtt.

Varga Károly tiszteletes már harmadszor lapozta át nagyapám noteszét. Egy-egy oldalnál eltöprengett, ujját lassan végighúzta a girbegurba sorokon, s néha belekortyolt a második pohár borba. Amint az első elfogyott, Matild máris az asztalra tette a következőt. Némely bejegyzés megragadta, ekkor hosszasan elmélkedett a munkatáborok szörnyűségeiről. Aztán egyszer csak rám nézett.

– Furcsa, hogy ilyen keveset írt a munkatáborról.

Nem értettem.

– Tudod, egyfolytában erről beszélt az utolsó időkben. Annak idején, mikor idekerültem, még Sütő István, az elődöm is figyelmeztetett, hogy érdemes elbeszélget-

ni Samu bácsival. Jó történetei vannak, mondta Sütő. És igaza volt. Ha belekezdett, nagyapád nem tudta befejezni. A fogsággal kezdte és a szökéssel végezte...

– Azt hittem, hazaengedték...

– Dehogy engedték, megszökött. Három évig volt kényszermunkatáborban a szovjeteknél. Amikor a front elért minket, nagyapád dezertálni akart, de belefutott egy őrjáratba a hegyekben. Azok fogták el, s tőlük került valahová Szibériába. Mindig kérdeztem, hogy hová, de nem tudta megmondani. Csak arra emlékezett, hogy legalább tíz napig ment velük a vonat.

– Ezt ismerem, nagyanyám is, apám is mesélték, többször is.

Varga tiszteletes részletesen ismerte a fogság történetét. A végelláthatatlan káposztaföldeket, a patkányhúsos töltött káposztát, és ahogyan mindezt előadta, emlékeztetett valahogy apámra és nagyanyámra. Hasonló gesztusok és hangsúlyok, valamikor nagyapámé lehettek, most már a tiszteletesé is.

És a szökés. Apámék szerint hazaengedték három év után. Varga esküszik, haza-szökött. Szinte mindegy, csak éppen a sokat emlegetett sebesülés története hibádzik, azaz dehogy. Azt mindenki látta rajtam kívül. Varga is meg apámék is. Mindenkinek megmutatta. Büszke volt rá. Mászott ki a lövészárokból az egyik ködös hajnalon, és megtörtént. Megesik az ilyesmi a háborúban, mondta apám büszkén. Apám szerint elég sok minden megесik.

Menekült az örök elől, s már átjutott a drótkerítésen, mikor meglőtték. Hála Istennek, hogy csak háromszor találták el, állította Varga Károly, s tovább töprengett a notesz feljegyzésein. Kopaszodó fejét néha megvakarta, mint aki nem akar hinni a szemének.

Matild újabb poharakat tett az asztalra, s üreseket elvitte. Újra elmosogatta őket, aztán látványos unatkozásba kezdett. Olyan mélán bámult ki az utcára, mintha idebent senki sem lenne. Nagyapám szökése vagy nem szökése kevésbé érdekelte. A bor fogyott, s egy ilyen vasárnapi délelőtt ez sem volt kevés.

Nagyapám közel három hónapig lábadozott az egyik félreeső faluban a hegyek között. Miután lólopás közben meglőtték, három nap és három éjszaka ügetett a völgyek mentén, s eleinte elkerült minden települést. Hol egy bokor tövében, hol egy szénaboglya alatt húzta meg magát éjszakára, mígnem aztán annyira elviselhetetlenné vált a sebesülése, hogy nem tudott tovább lovagolni. Szinte már csak meghalsani tudta a lovat, s felszállni még felszállt valahogy, de a hosszas ügetéstől úgy megmerevedtek az izmai, hogy leszállni nem tudott. Csak úgy leesett, tompán puffant a földön, s eltelt gyakran öt-tíz perc is, míg annyira összeszedte magát, hogy el tudott vánszorogni a kinézett fekhelyéhez.

Mikor a káposztaföldön dolgozó asszonyok először megpillantották a lóháton közeledő katonát, erősen megmarkolták a vasvillákat, s kicsit összébb húzódtak. Szokva voltak hozzá, hogy ha e vidéken lovas népek közeledtek, akkor abból semmi

jó nem sült ki számukra. A munka félbemaradt, s mint mikor az esztenán a juhok farkast éreznek, a fehérnépek lassan egy bogba tömörültek.

Nagyapám életét másodszor az mentette meg, hogy mielőtt még a közelükbe ért volna, a sebláz olyannyira felfokozódott, hogy eszméletét elvesztve tehetetlen krumpoliszákként puffant a földre. Estében még látta, amint az ég helyett cserél a földdel, s a lassan feléje közeledő asszonyok kezében a vasvillát.

Füstszagú kis szobában ébredt. Hasán feküdt egy sarokban leterített pokrócon. Óvatosan felnézett, s egy félmeztelen asszony formás hátát pillantotta meg. Az éppen egy tál fölé hajolva mosdott. Otromba szappan volt kezében, amivel jól bedörzsölte melleit, majd hónalját, végül kissé felhajtotta alsószoknyáját, s hosszasan síkálta lába közét. Nagyapám nézte egy darabig, majd mikor az befejezni látszott a tisztálkodást, fejét szépen visszafúrta a pokrócra tett párnába.

Nem mozdult. Aztán lépések közeledtek. Az asszony felhajtotta a takarót, s neki látott lecserelni nagyapám hátsófelén a kötést. A sebeket vízzel lemosta, majd egy kilyukadt vászonlepedő darabjaival újra bekötözte őket. Miközben az asszony átfordította a magatehetetlen testet, hogy a kötőnek használt lepedőcsíkokat jó szorosra tudja húzni, óvatosan arrébb tette nagyapám éledező férfiasságát. Mikor dolga végeztével visszahajtotta volna a takarót, a férfi felsóhajtott. Az asszony hátra hőkölt, s dermedten figyelte, amint az imént még magatehetetlennek tűnő férfi feléje fordítja tekintetét.

– Hogy hívnak? – kérdezte nagyapám, továbbra is hason fekve, s egyre csak az asszonyt vizslatta.

Az nem válaszolt. Szeme összeszűkül, majd hirtelen felállt, s eltűnt egy ajtó mögött. A nyitva hagyott ajtó mögül zörgés, majd csörömpölés hallatszott be, s mikor visszajött, egy tányért tartott a kezében. Hideg hagymás káposzta volt benne, sok lével, mócsinggal.

– Kenyér nélkül nem tudom megenni – mondta nagyapám, de az asszony mintha meg sem hallotta volna, a tányért a földre tette, s lábával nagyapám elé lökte az ételt. Még egy ideig figyelte a földön heverő férfit, aztán dolga után látott.

Nagyapám fejét oldalt tartva a káposztát nézegette. A darabolt káposzta láttán öklendeznie kellett, s elfordította a fejét. Hallotta, amint az asszony megrakja a tüzet. A feltehetőleg nedves fa sercegett, de aztán egyre hangosabb ropogással égni kezdett. Nagyapám visszafordította a fejét. A káposzta még mindig ott volt a takaró mellett, barnán, lucskosan, tele mócsinggal. Mire az asszony másodszor is megrakta a kályhát, nagyapám már felkönyökölve marokszámra tömte magába a kihűlt káposztát. Néha hányingere támadt a zsíros cafatoktól, éhsége viszont elnyomott minden egyéb ingert.

Mikor végzett vele, az asszony odalépett hozzá, a tányért elvitte, majd felhajtotta a dunyhát a sarokban álló ágyon. Csönd volt. Halk neszezés hallatszott odaátról, s nagyapám kíváncsian várta a fejleményeket. Hosszú, zsákszerű hálórúhában jött

vissza. Egyenesen odament a másik ajtóhoz, elreteszelte, s a falhoz támasztott fejszét az ágy fejéhez állította.

Nagyapámra nézett, majd a fejszére, végül megint nagyapámra. Az belefúrta a fejét a párnába. Az asszony felmászott az ágyra, majd elfújta a feje fölött lógó petróleumlámpát. Sötét lett.

– Akkor eladod?

– El – válaszoltam.

Varga tiszteletest mégsem hagyta nyugodni a döntésem.

– Így mentek el mind – mondta kicsit keserűen, s intett Matildnak, hozzon egy újabb pohár vörös bort. – A múlt hónapban három házat adtak el. S nem költözik helyükre senki. Nyaraló lesz belőlük.

– De mit csináljak itt egy házzal? – kérdeztem vissza, s tudtam, erre még ő sem tudja a választ.

– Egy házzal nem kell csinálni semmit. Az van. Addig van, míg el nem adod. Enni nem kér, de amíg a tiéd, addig te is ide tartozol. Utána már csak vendég leszel, ha egyáltalán még eljössz.

– Miért ne jönnék?

– Mert már nincs házad. Nincs miért jönni. Amíg van, addig dolog is van. Utána semmi. Utána már csak az emlék. Nagyapád is hazajött végül. Mert volt háza. Háza, és lett családja, elvette nagyanyádat, aztán gyerekei lettek, majd unokái... Ha nincs ház, asszonyt sem tudsz hozni, s akkor gyerek sem lesz...

– Egyetlen nő sem költözne ide velem, a két szép szememért... hogy a kert végébe járjon budira, olyan nő nincs – mondtam kicsit hangosabban, mire Matild sértődötten vágta le elének az éppen kitöltött bort.

– Olyat kell választani – folytatta a tiszteletes rendíthetetlenül. – S ha van ház, meg van asszony, akkor Isten megsegít valahogy.

– Az meg – böktém oda kicsit gorombán, de a bort kortyoló Isten szolgálja rá sem hederített, folytatta.

– Amíg van a ház, számolnak veled, ahogyan én is. Ha már nem lesz, csak távoli kedves rokon leszel, akiről majd néha megemlékeznek. Ezt akarod?

– Amíg van a ház, magam is számolok ezzel, mármint a lehetőséggel... Mindig ott lesz a lehetőség... S addig nincs tovább, addig mindig ez lesz az elszalasztott vagy kihagyott lehetőség. Ha sikerül eladni, akkor csak az emlékek maradnak, a történetek, nagyapám és a fogság, meg a szökés... Azt hiszem, ez is éppen elég. De ez legalább már nem lehetőség, hanem csak adottság, amit valahogy elcipel az ember.

– Tudod, néha elég nehéz ezekkel a történetekkel. Bármit is csinálsz, megmaradnak, hiába is akarsz, nem tudsz tőlük szabadulni. Tehetsz úgy, mintha nem lennének, de még a legapróbb mozdulataidban is azok köszönnek vissza. S ha néha sikerül is megfélelkezned róluk, minduntalan visszatérnek, én már csak tudom. Ugyanaz a történet kísért egész életemben. És nem lehet letenni, nem lehet félreáll-

ni, nem tehetek úgy, mintha nem lenne. S addig jó, míg magad is a történet része vagy, hiszen utána már csak meséled őket. Sóvárogva, hogy alakítsd őket, hogy folytasd, amit valaki elkezdett.

Ahogy telt az idő, nagyapám egyre inkább megszokta a szobát, a falakon lógó képeket, esténként az ágy mellé helyezett baltát, az asszony kissé keserűbe hajló illatát. Már rég lekerült róla a sebkötés, akár odébb is állhatott volna, de valahogyan nem akart. Megszokta a faluvégi ház nyugalalmát, az esténként sercegő tüzet. Kezdte otthonosan érezni magát.

Az asszony nem küldte. Nem sokkal azután, miután utoljára cserélte le nagyapám hátsóján a kötést, egyik délután, már éppen sötétedett, a nő odalépett a kályha mellett álló ládához, s kivett belőle egy durva szövésű nadrágot és egy megkopott lajbit. Nagyapám felé nyújtotta, aki kissé furcsállotta ugyan a dolgot, de elvette a ruhákat. Miután felöltözködött, az asszony intett, kövesse.

Hátramentek a fásszínhez, ahol nagyapám kezébe adta a baltát, majd a szín ajtaja mellett lévő ládára mutatott, s azon a nagyapám számára még mindig ismeretlen nyelven mondott valamit.

A favágással kezdődött. Később reggelente már a kecskét is megfejte, majd apránként megtanulta, miként kell sajtot készíteni. Nagyapám lett a mindenes. Reggelente megfejt, felsöpört, vizet hozott a kútról, megette az ebédet, aztán ledőlt a sarokba helyezett pokrócra, és aludt egyet. A délutáni elalvás előtt a láda fölé felakasztott képet bámulta. Az egyetlen kép volt a házban, az egyetlen dísz. Egy férfit és az asszonyt ábrázolta, valahol, egy környező város műtermében készülhetett, nem sokkal az egybekelésük után. A nő fehér, alul csipkés szoknyában ült egy széken, fejét kissé oldalra billentette, mintha fájna a nyaka. A fehér, néhány szürkében játszó mintával ékesített blúz szinte az álláig begombolva, arca rezdületlen. Szinte szoborként meredt maga elé. Mögötte állt a férfi, fején magas, szemernyős sapka, tetején egy hajtás, jobbra legombolva, elől kis vágat, és a legombolás fölött sokszirmú fehér virág, mellette kis jelvény. Nagyapán nem tudta kivenni, mit is ábrázol, de ott volt. A katonai zubbony alatt kockás ing, kilátszott élesre vasalt gallérja, s a buggyos katonanadrág szárát viselője fegyelmezetten betúrta a lábbelibe. A bakancs sűrűn befűzve, a cipőfűző bedugva a szárba, a nadrág mellé, mint mikor díszszemlére készül az ember. A férfi az asszony vállára helyezte a kezét, s szigorú, a birtoklást sugalló tekintettel nézett nagyapámra. Néha egészen fenyegetővé vált. Ilyenkor nagyapám elfordította a fejét s belefúrta a párnába.

Nem mérte az időt. Tudta, mire bealkonyodik, s felaprítja az éjszakára való tűzfát, addigra az asszony is hazaér. Begyújtott, egy lábosban vizet tett a kályhára, s míg behordta a maradék fát, addig az asszony megmosdott. Kettő, talán három év is eltelhetett így, s nagyapámnak esze ágában sem volt odébbállni. Megszokott. Beszélni sokat nem kellett, veszekedés nem volt, s miután az egyik este az asszony már nem állította az ágya mellé a baltát, nagyapám egészen kibékült az étellel. Azó-

ta még inkább került a láda fölött lógó férfi fenyegető tekintetét. Legszívesebben levette, vagy a falnak fordította volna, de mivel az asszony nem tette, ő sem nyúlt hozzá. Amikor este elfűjták a petróleumlámpát, amúgy is koromsötét lett, s nagyapám ilyenkor kissé kárörvendőn gondolt a sötétségben vakoskodó katonára. Eleinte, aztán egészen megfélemezte róla.

Nem sokkal azután, hogy a balta visszakerült eredeti helyére, az ajtó mögé, s immár ismét a fa- és tyúktolvajok elrettentésül szolgált csupán, az asszony egyik délután már a favágás megkezdése előtt hazatért. Kendővel összefogott haja kibomlott, arca sápadt volt, mint aki halott embert látott. Elfutott a tuskókat hasogató nagyapám mellett, aki sehogy sem értette, mire fel a nagy sietség. Mire felocsúdott, az asszony egy vászonzsákba hajigálta nagyapám pokrócát, már három éve nem hordott katonakabátját, molyrágta nadrágját, s a tetejébe egy darab kenyeret tört, majd mindezt a házba lépő nagyapám kezébe nyomta.

Kint már sötétedett. S minthogy még a petróleumlámpát nem gyújtotta meg egyikük sem, alig látták egymást a félhomályban. Talán így volt a legegyszerűbb. Nagyapám tudta, mennie kell. Megezik az ilyesmi, gondolta, s minthogy hiába is mondott volna bármit, egyszerűen csak bólintott. Az asszonynak megrándult a szeme, s mintha egy könnycsepp gördült volna alá az arcán. Mintha, mert sötét volt már ekkor, s nagyapám nem látta. Ahogy már azt sem láthatta, miközben behúzta maga mögött a kertkaput, hogy kárörvendő mosolyra húzódott a láda fölött lógó férfi arca. Ekkor már sötétség borult a falra, csupán néhány ablakból szűrődött ki némi lámpafény. Nagyapám szeme aztán lassan megszokta a sötétséget, s kissé botorkáló, bár elég lendületes léptekkel hazafelé vette az irányt.